

СОЦІАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

SOCIAL ENTERPRISES IN UKRAINE: STATUS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT

У статті висвітлено сутність та основні критерії соціального підприємництва, проаналізовано тенденції його розвитку в європейських країнах. Наведена оцінка зарубіжними експертами ролі соціальних підприємств у підвищенні конкурентоспроможності та ефективності європейської економіки. Розглянуто зародження та становлення концепції соціального підприємництва в Україні. Досліджено динаміку кількості соціальних підприємств в Україні, їх розподіл за видами діяльності, уточнено місію соціальних підприємств, наведено приклади успішних соціальних підприємств, що функціонують в різних регіонах країни. Проаналізовано джерела фінансування вітчизняних соціальних підприємств, охарактеризовано грантову програму для соціальних підприємств в умовах воєнного стану. У процесі дослідження виявлено проблеми та бар'єри, що стримують створення та розвиток соціальних підприємств, визначено основні напрями активізації розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальні підприємства, місія, вразливі групи населення, фінансування, кредитування, державна підтримка.

УДК 334.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-13>

Юрченко О.А.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту
та оподаткування,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту

Свирида О.А.²

старший викладач циклової комісії
з фінансів, обліку та оподаткування,
Фаховий коледж бізнесу та аналітики
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

Yurchenko Oleksander

National Academy of Statistics,
Accounting and Auditing

Svyryda Olena

Professional College
of Business and Analytics NASOA

The purpose of the article is to analyze the state and problems of the development of social entrepreneurship in Ukraine. The relevance of the research topic is due to the emergence of new social challenges in the country, related to the state of war and the increase in the level of unemployment. Against the background of the significant spread of social entrepreneurship in Europe and the world in Ukraine, this process is restrained by a number of problems, which determines the relevance of the study. The article highlights the essence and main criteria of social entrepreneurship, analyzes the trends of its development in European countries. The assessment by foreign experts of the role of social enterprises in increasing the competitiveness and efficiency of the European economy is given. The origin and development of the concept of social entrepreneurship in Ukraine is considered. The dynamics of the number of social enterprises in Ukraine, their distribution by types of activity, the mission of social enterprises is clarified, examples of successful social enterprises operating in different regions of the country are given. Sources of financing of domestic social enterprises are analyzed. The significant support of social business in Ukraine by non-governmental, non-commercial public organizations that involve entrepreneurs in social projects and provide free educational, informational and advisory assistance is emphasized. The terms of lending to social enterprises of the Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) were considered. The content of the grant program for social enterprises of Ukraine under martial law, which is implemented by the Ukrainian Social Venture Fund in cooperation with the professional platform for the development of social entrepreneurship SiLab Ukraine, is characterized. In the process of research, the main barriers preventing the development of social entrepreneurship in Ukraine were revealed. The main areas of activation of the development of social entrepreneurship are defined as the improvement of the legal framework for regulating the activities of social enterprises; development and implementation of necessary mechanisms of state support for social business; introduction of tax benefits for social enterprises.

Key words: social entrepreneurship, social enterprises, mission, vulnerable population groups, financing, lending, state support.

Постановка проблеми. Серед різноманітних видів підприємств важливе місце в Україні останнім часом стали займати соціальні підприємства. Починаючи з 2014 року, їх роль особливо зростає, що пов'язано із появою внутрішньо переміщених осіб та підвищенням рівня безробіття в країні. Соціальне підприємництво – це «діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту» [1].

Соціальне підприємництво набуло значного поширення в усьому світі та втілюється в соціально-економічну сферу життя різних країн. Однак в Україні соціальні підприємства стикаються в процесі своєї діяльності з низкою проблем, а їх потенціал сприймається в суспільстві з недовірою. Саме

тому актуальним наразі є аналіз ролі соціальних підприємств в національній економіці, їх функцій, а також дослідження проблем та бар'єрів, що стримують розвиток соціального підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток соціальних підприємств, їх сутність та місію вивчали такі науковці, як Б. Андрощук, І. Біла, О. Білик, Г. Завадських, В. Ільченко, Т. Корецька, А. Корнецький, Т. Лункіна, В. Тебенко, О. Шевченко. Незважаючи на значні напрацювання вчених-економістів у цій сфері, слід зазначити, що поява нових соціальних викликів, пов'язаних із воєнним станом та підвищенням рівня безробіття, потребує більш детального аналізу проблем, що стримують розвиток соціального підприємництва в Україні.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз стану та проблем розвитку соціального підприємництва в Україні.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8447-6510>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0104-792X>

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціально підприємництво» вперше з'явилося в Італії наприкінці 1980-х років, а широке використання в Європі отримало в середині 1990-х років [2]. У загальному в європейських країнах налічується більше 2 млн. соціальних підприємств, які надають робочі місця майже 11 млн. працівникам. Найбільше соціальних підприємств створено у Великобританії (біля 70 тис. одиниць) [1]. Основними типами соціальних підприємств у цій країні є традиційні кооперативи, соціальні кооперативи, медичні/соціальні товариства та волонтерські організації, закриті майстерні для інвалідів [2]. Значний внесок в національну економіку здійснюють соціальні підприємства в Польщі, Італії, Нідерландах, Португалії, Угорщині, Ірландії, Естонії.

За висновками зарубіжних дослідників, соціальні підприємства «відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності та ефективності європейської економіки різними способами: шляхом підвищення економічної активності невикористаних трудових ресурсів; мобілізації місцевих ресурсів; підвищення культури підприємництва; усунення жорсткості ринку; сприяння гнучкості ринку» [3].

У більшості випадків цілі соціальних підприємств в європейських країнах пов'язані із соціальними або екологічними програмами. Це комерційні підприємства, які створюються для вирішення соціальних питань. Їх діяльність спрямована на задоволення потреб місцевої громади або досягнення соціальних змін, а не тільки для особистої вигоди. Прагненнями європейських соціальних підприємств є поєднання підприємницького лідерства та інновацій із соціальними цілями.

В Україні концепція соціального підприємництва отримала свій розвиток зі створенням у 2010 р. Консорціуму «Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні», до якого увійшли Фонд «Східна Європа», Міжнародний фонд «Відродження», комерційний банк «Ерсте Банк» та міжнародна аудиторська компанія «PWC».

Сьогодні, за даними аналітичного звіту для проекту «EU4Youth», в Україні працюють близько 1000 підприємств, які можна віднести до соціальних. За останні 6 років відбулося зростання їх кількості на 82% [1].

Місія більшості вітчизняних соціальних підприємств належить до соціальної сфери:

- « – працевлаштування соціально вразливих груп населення;
- розбудова сприятливого середовища для розвитку місцевих громад;
- формування здорового способу життя;
- вирішення актуальних екологічних проблем чи покращення екологічного стану території» [4, с. 182].

Досягнення місії соціальних підприємств відбувається різними способами: здійсненням продажу товарів власного виробництва, підтримкою різних проектів (соціальних, культурних, спортивних), працевлаштуванням представників вразливих груп населення. При цьому одне підприємство може займатись різними видами діяльності одночасно (рис. 1).

Приклади успішних соціальних підприємств в Україні:

- кав'ярня «Veterano Coffee» (м. Київ). *Зміст діяльності:* генерування прибутку для підтримки окремих груп населення, генерування прибутку для підтримки діяльності організації, генерування

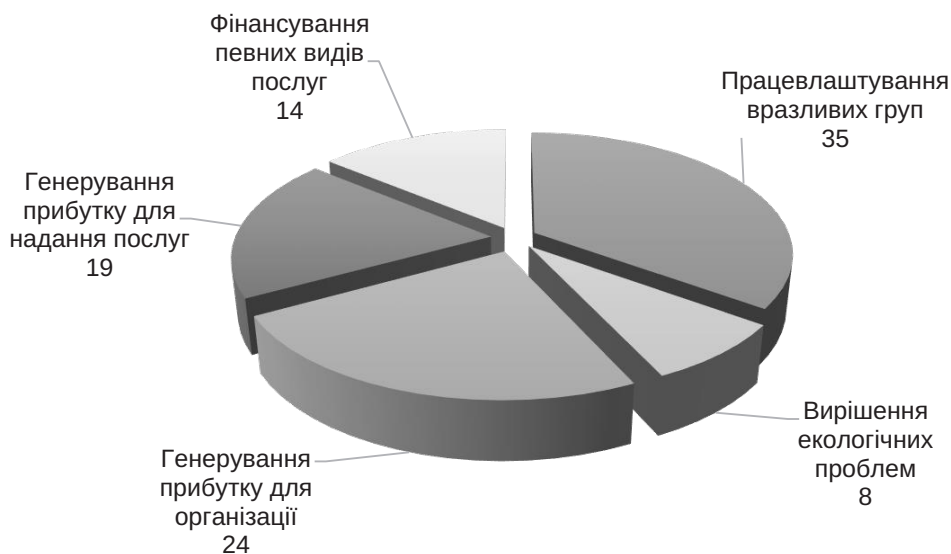

Рис. 1. Розподіл соціальних підприємств за видами діяльності, %

Джерело: [1]

прибутку для соціальних проектів ГО «Асоціація підприємців ветеранів АТО»;

– Львівська свічкова мануфактура (Львів). *Зміст діяльності:* відродити дух ремісництва та допомогти жінкам, які потрапили у кризову ситуацію. У співпраці із громадською організацією «Народна допомога», Львівська свічкова мануфактура підтримує жінок з кризового центру, надає їм робочі місця, а також надає фінансову підтримку для поточних витрат Жіночого центру;

– благодійна крамниця «Булавка» (м. Черкаси). *Місія:* забезпечення можливості проживання жінок, які постраждали від насильства, у Кризовому центрі. *Зміст діяльності:* реалізація жіночого та чоловічого одягу відомих європейських виробників за зниженими цінами. Частина прибутку від продажів спрямована на допомогу Черкаському кризовому центру;

– молодіжна громадська організація «Вулик ідей» (м. Київ). *Зміст діяльності:* послуги з освіти (гуртки для дітей та дорослих, майстер-класи, організація фестивалів, конференцій, форумів, дитячих свят). Допомога переселенцям речами, одягом, книжками, наданням освітніх послуг, організація свят. Роздільний збір відходів (макулатура, кришечки, батарейки тощо).

Джерелами фінансування соціальних підприємств є: доходи від власної підприємницької діяльності, гранти, залучені кредити, спонсорські внески тощо. Близько 75% обсягу фінансування діяльності соціальних підприємств займають власні кошти, 15% становлять гранти та спонсорські внески, 10% – кредитні ресурси [1].

На сьогодні українські соціальні підприємства кредитуються Western NIS Enterprise Fund (WNISEF). Це – регіональний фонд вартістю 150 млн. дол., який фінансується урядом США через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснює інвестування в малі та середні компанії. Кредити, в рамках інноваційної програми «Соціальне підприємство», надаються за ставкою від 5% до 10% річних.

При наданні кредитів перевага надається проектам, що підтримують, насамперед, громадян України, які постраждали від конфлікту на Сході, серед яких внутрішньо переміщені особи з південних та східних регіонів, люди з інвалідністю, незабезпечені жінки та представники інших вразливих груп населення [5].

В умовах воєнного стану в Україні для діючих соціальних підприємств, у яких є потенціал для зростання та яким необхідна підтримка для розвитку і масштабування, Ukrainian Social Venture Fund у співпраці з професійною платформою для розвитку соціального підприємництва SIFLab Ukraine запустили грантову програму для соціальних підприємств.

Розмір гранту за цією програмою складає до 10 тис. євро для одного соціального підприємства включно з податками. Грант виплачується як безповоротна фінансова допомога, витрати в межах грантової програми можуть бути спрямовані на: «виробництво основних товарів та послуг; запуск виробництва/надання нових товарів або послуг, які відповідають потребам воєнного часу та потребам цивільних осіб (придбання обладнання, витратних матеріалів, операційна діяльність)» [6].

Найбільшу підтримку соціальний бізнес в Україні отримує від неурядових некомерційних громадських організацій (92%), які залучають підприємців у соціальні проекти, надають безкоштовну навчальну, інформаційну та консультативну допомогу тощо. Інший бізнес надає лише ситуативну підтримку. Підтримка соціального бізнесу органами місцевого самоврядування здебільшого здійснюється у межах програм підтримки середнього та малого бізнесу. Зокрема, така підтримка передбачає:

«– відшкодування відсоткових ставок за підприємницькими кредитами;

– надання «маркетингових ваучерів» – відшкодування 50% оплати участі у міських, всеукраїнських та міжнародних виставках;

– роботу центрів підтримки підприємництва, консалтингових центрів допомоги як початківців, так і діючого бізнесу;

– публічних закупівель та соціального замовлення;

– надання приміщень в оренду для громадських організацій за пільговими ставками» [1].

На сьогодні соціальне підприємство не є достатньо розвиненим видом діяльності в Україні. Причинами такої ситуації є низка проблем та бар'єрів, що стримують створення та розвиток соціальних підприємств. Серед них Г. М. Завадських та В. М. Тебенко вбачають наступні:

«– нестача фінансових коштів для започаткування та розвитку соціального підприємства. Основне фінансування здійснюється іноземними фондами та організаціями;

– необізнаність громадян щодо сутності, механізму та перспектив цього виду підприємницької діяльності;

– відсутність чіткої законодавчої бази, яка б визнавала, визначала та регулювала діяльність соціальних підприємств» [4, с. 183].

Так, дійсно термін «соціальне підприємство» офіційно не закріплений в нормативно-правовому полі України, діяльність цих підприємств регулюється чинними законами, що стосуються підприємств чи організацій відповідно до організаційних форм юридичної особи, за якими вони зареєстровані. Були спроби вирішення питання законодавчого регулювання діяльності соціальних

підприємств, зокрема проекти Закону України «Про соціальні підприємства» подавались на розгляд Верховної Ради України в 2012, 2013 та 2015 роках, але так і не були прийняті. На думку Б. Андроська та А. Корнецького, «основною складністю при розгляді цих проектів стали побоювання щодо ризиків, пов'язаних із введенням відповідних податкових пільг для соціальних підприємств» [7].

Зазначені автори пропонують при віднесенні бізнесу до категорії соціального застосовувати три групи критеріїв: «певний відсоток прибутку підприємства, який передається на соціальну мету; певний відсоток працевлаштованих на підприємстві людей, що відносяться до вразливих груп населення (люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани, самотні матері тощо); продукт чи послуга підприємства повинна створювати соціальну цінність, яку можна виміряти» [7].

На думку І. С. Білої та О. О. Шевченко, ключовими проблемами, які перешкоджають активізації розвитку соціального підприємництва в Україні, «є недостатність фінансової та інституційної державної підтримки, нестача мотивації створення соціальних підприємств і низький рівень інформованості суспільства про їхній значний позитивний потенціал, значна залежність соціального підприємництва від іноземної підтримки та інвестицій» [8, с. 31].

О. І. Білик та Т. М. Корецька вважають, що практично кожне вітчизняне соціальне підприємство стикається з такими проблемами, як «відсутність спеціалізованих послуг із його розвитку; неможливість ефективної конкуренції соціальних підприємств у сфері державних закупівель через великі розміри контрактів, вимоги до попередньої кваліфікації, затримки платежів тощо; обмеженість доступу до інвестиційних фінансових ресурсів через недостатнє розуміння інвесторами і кредиторами сутності та гібридних бізнес-моделей соціальних підприємств; відсутність стартового капіталу; труднощі в доступі до зростання капіталу; відсутність інформації про соціальний вплив та значення соціальних підприємств» [9].

Для активізації розвитку соціального підприємництва в Україні науковці пропонують різні напрями та заходи. Основними серед них є наступні:

- допомога з боку держави стосовно створення сприятливої державної політики, надання програм підтримки розвитку таких підприємств [9];

- розроблення державою комплексу стимулів та заходів щодо поширення і популяризації в суспільстві соціально відповідальної поведінки» [10, с. 301];

- прийняття закону про соціальне підприємництво, популяризація ідей та успішних практик соціального підприємництва [4, с. 183];

- проведення державного стимулювання розвитку соціального підприємництва; надання преференцій в оподаткуванні та кредитуванні; страхування ризиків; проведення інформаційно-роз'яснювальної політики серед населення про переваги соціального підприємництва [11, с. 49].

Вважаємо, що варто погодитись із Т. І. Лункіною в тому, що «соціальне підприємництво майбутньому (за умов свого розвитку) спроможне скласти конкуренцію традиційному бізнесу завдяки своїм стійким конкурентним перевагам тасоціальним цілям» [10, с. 301].

Висновки. Проведене дослідження засвідчило про поступове зростання кількості соціальних підприємств в Україні. Водночас, на сьогодні соціальне підприємництво не є достатньо розвиненим видом діяльності в нашій країні. Причинами цього є такі проблеми, як відсутність стартового капіталу; необізнаність населення щодо сутності та механізму цього виду підприємницької діяльності; відсутність законодавчої бази, яка б регулювала діяльність соціальних підприємств. Вважаємо, що для більш успішного розвитку соціального підприємництва необхідно удосконалити нормативно-правову базу шляхом введення у нормативне поле України визначення поняття «соціальне підприємництво»; визначити можливі механізми державної підтримки соціального бізнесу; запровадити введення податкових пільг для соціальних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. Звіт за проектом EU4Youth, 2020. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/publications/social-entrepreneurship-in-ukraine-economic-and-legal-analysis>.
2. Social enterprise in Europe: regent trends and developments. URL: https://base.socioeco.org/docs/wp_08_01_se_web.pdf.
3. Developing social entrepreneurship in the EU: a cross-country analysis. URL: <https://www.sociale-nterprisebsr.net/2020/08/developing-social-entrepreneurship-in-the-eu-a-cross-country-analysis>.
4. Завадських Г. М., Тебенко В. М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні. *БізнесІнформ*. 2020. № 11. С. 177–184.
5. Western NIS Enterprise Fund. URL: <https://wnisef.org>.
6. В Україні запускають грантову програму для соціальних підприємств. URL: https://biz.ligazakon.net/news/214602_v-ukran-zapuskayut-grantovu-programu-dlya-sotsialnikh-pdprimstv.
7. Андроськ Б., Корнецький А. Соціальне підприємництво: Ефективний інструмент подолання соціальних викликів в Україні? URL: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/sotsial-ne-pidpriemnytstvo-efektyvnyy-instrument-podolannia-sotsial-nykh-vyklykiv-v-ukraini/.

8. Біла І. С., Шевченко О. О. Соціальне підприємництво – сучасний тренд економічного розвитку. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2021. Том 6. Випуск 1. С. 28–33.

9. Білик О. І., Корецька Т. М. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

10. Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні як сучасний тренд розвитку: особливості, фінансові аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 39. С. 297–303.

11. Ільченко В. М. Соціальне підприємництво як індикатор свідомості суспільства. *Економічний простір*. 2022. № 178. С. 46–50.

REFERENCES:

1. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyi analiz. Zvit za proektom EU4Youth, 2020 [Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis. EU4Youth Project Report, 2020]. Available at: <https://euneighbourseast.eu/news/publications/social-entrepreneurship-in-ukraine-economic-and-legal-analysis/> [in Ukrainian].

2. Social enterprise in Europe: regent trends and developments. Available at: https://base.socioeco.org/docs/wp_08_01_se_web.pdf.

3. Developing social entrepreneurship in the EU: a cross-country analysis. Available at: <https://www.socialenterprisebsr.net/2020/08/developing-social-entrepreneurship-in-the-eu-a-cross-country-analysis>.

4. Zavadskykh H. M., Tebenko V. M. (2020). Praktychni aspekty stanovlennia sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Practical aspects of the formation of social entrepreneurship in Ukraine]. *BiznesInform*, vol. 11, pp. 177–184.

5. Western NIS Enterprise Fund. Available at: <https://wnisef.org>.

6. V Ukraini zapuskaiut hrantovu prohramu dlia sotsialnykh pidpriemstv [A grant program for social enterprises is being launched in Ukraine]. Available at: https://biz.ligazakon.net/news/214602_v-ukran-zapuskayut-grantovu-programu-dlya-sotsalnikh-pdprimstv [in Ukrainian].

7. Androshchuk B., Kornetskyi A. (2019). Sotsialne pidpriemnytstvo: Efektyvnyi instrument podolannia sotsialnykh vyklykiv v Ukraini? [Social entrepreneurship: An effective tool for overcoming social challenges in Ukraine?]. Available at: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/sotsial-ne-pidpriemnytstvo-efektyvnyy-instrument-podolannia-sotsial-nykh-vyklykiv-v-ukraini [in Ukrainian].

8. Bila I. S., Shevchenko O. O. (2021). Sotsialne pidpriemnytstvo – suchasnyi trend ekonomichnoho rozvytku [Social entrepreneurship is a modern trend of economic development]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 28–33 [in Ukrainian].

9. Bilyk O. I., Koretska T. M. (2020). Perspektyvy rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> [in Ukrainian].

10. Lunkina T. I. (2020). Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini yak suchasnyi trend rozvytku: osoblyvosti, finansovi aspekty [Social entrepreneurship in Ukraine as a modern development trend: features, financial aspects]. *Infrastruktura rynku*, vol. 39, pp. 297–303 [in Ukrainian].

11. Ilchenko V. M. (2022). Sotsialne pidpriemnytstvo yak indykator svidomosti suspilstva [Social entrepreneurship as an indicator of society's consciousness]. *Ekonomichnyi prostir*, vol. 178, pp. 46–50 [in Ukrainian].